Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz

OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 2 No. 2 (2026) · “Milliy statistika tizimida yangi bosqich: barqaror rivojlanish maqsadlari, xalqaro standartlar va zamonaviy tende...

“MILLIY STATISTIKA TIZIMIDA YANGI BOSQICH: BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI, XALQARO STANDARTLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR”

BANK VA BANKLAR FAOLIYATI STATISTIKASI

QOSIMOV ABDULAZIM XAKIMJON O’G’LI
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari fakulteti 3-bosqich talabasi
azimkasiomov@gmail.com (+998 90 015-51-35)
Ilmiy rahbar: Iqtisodiy statistika kafedrasi dots.i.f.b.f.d
AKBAROVA BARNO SHUXRATOVNA
barnoakbarova2019@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqola bank va banklar faoliyati statistikasining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qiladi. Unda bank tizimining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni, uning rivojlanish tendensiyalari hamda asosiy ko'rsatkichlari statistik ma'lumotlar asosida yoritilgan. Tadqiqot bank faoliyatini baholash, samaradorligini oshirish va kelajakdagi strategik qarorlarni qabul qilish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan ma'lumotlarni taqdim etadi. Olingan natijalar bank sektorining barqarorligini ta'minlash va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Bank, Bank faoliyati, Statistika, Iqtisodiyot, Moliyaviy barqarorlik, Bank sektori, Ko'rsatkichlar

В данной статье представлен углубленный анализ теоретических и практических аспектов банковского дела и банковской статистики. Рассматривается роль банковской системы в экономике страны, тенденции ее развития и ключевые показатели на основе статистических данных. Исследование предоставляет важную информацию для оценки банковской деятельности, повышения ее эффективности и принятия будущих стратегических решений. Полученные результаты служат обеспечению стабильности банковского сектора и поддержке экономического роста.

Ключевые слова: Банк, Банковское дело, Статистика, Экономика, Финансовая стабильность, Банковский сектор, Показатели

This article provides an in-depth analysis of the theoretical and practical aspects of banking and banking statistics. It covers the role of the banking system in the country's economy, its development trends and key indicators based on statistical data. The study provides important information for assessing banking activities, improving their efficiency and making future strategic decisions. The results obtained serve to ensure the stability of the banking sector and support economic growth.

Keywords: Bank, Banking, Statistics, Economy, Financial stability, Banking sector, Indicators

Published: 05.06.2026

Cite this article: Qosimov Abdulazim Xakimjon o’g’li, Akbarova Barno Shuxratovna (2026). Bank va banklar faoliyati statistikasi. Emro Science and Education, 2(2). https://journal.emro.uz/public/maqola/810

© 2026 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

“MILLIY STATISTIKA TIZIMIDA YANGI BOSQICH: BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI, XALQARO STANDARTLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR”

Kirish

Bank tizimi har qanday mamlakat iqtisodiyotining muhim ustuni bo‘lib, uning barqarorligi va samaradorligi umumiy iqtisodiy rivojlanish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bank va banklar faoliyati statistikasi ushbu tizimning holatini, dinamikasini va rivojlanish tendensiyalarini tushunishda asosiy vosita hisoblanadi. Ushbu ma’lumotlar moliyaviy siyosatni shakllantirish, makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, banklarning moliyaviy sog‘lig‘ini baholash hamda investorlar va tahlilchilar uchun muhim qarorlar qabul qilishda fundamental ahamiyatga ega. Statistik ma’lumotlar bank sektoridagi o‘zgarishlarni, jumladan, aktivlar, kreditlar, depozitlar va kapitalning o‘sish sur’atlarini aniq aks ettiradi, bu esa tizimning zaif tomonlari va imkoniyatlarini aniqlashga yordam beradi.

O‘zbekiston bank tizimida ham statistik tahlilning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Markaziy bank tomonidan muntazam ravishda e’lon qilinadigan yillik hisobotlar [2], [3] va boshqa davriy nashrlar bank faoliyatining turli jihatlari bo‘yicha keng qamrovli ma’lumotlarni taqdim etadi. Masalan, 2023-yilning dastlabki yetti oyida bank tizimining umumiy aktivlari va kreditlari sezilarli darajada o‘sgan bo‘lsa-da, umumiy depozitlar hajmining pasayishi kuzatilgan [1]. Xususan, umumiy aktivlar qariyb 4.9% ga o‘sib, 584,182 milliard so‘mga yetgan, kreditlar esa 10.3% ga oshib, 430,227 milliard so‘mni tashkil etgan. Shu bilan birga, depozitlar 3.9% ga kamayib, 208,370 milliard so‘mga tushgan, bu esa kreditlar-depozitlar nisbatini 180% dan 206% ga oshirgan [1]. Davlat ulushidagi banklarda ham shunga o‘xshash tendensiyalar kuzatilgan, ularning kreditlar-depozitlar nisbati 245% dan 286% ga ko‘tarilgan [1]. Bunday o‘zgarishlar bank sektorining moliyaviy barqarorligini baholashda statistik ko‘rsatkichlarning muhimligini yaqqol ko‘rsatadi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida bank faoliyatining asosiy ko‘rsatkichlari, jumladan, aktivlar, passivlar, kredit portfeli sifati, depozit bazasi va kapital yetarliligi kabi statistik ma’lumotlarni chuqur tahlil qilish qo‘llaniladi.

Ushbu maqola O‘zbekiston bank tizimining joriy holati va faoliyatini statistik ma’lumotlar asosida har tomonlama tahlil qilishni maqsad qilgan. Unda banklarning kredit va depozit faoliyatidagi tarkibiy o‘zgarishlar, raqamli transformatsiya ta’sirida bank xizmatlari rivojlanishi, moliyaviy barqarorlik va risklar tahlili kabi jihatlar ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari bank sektorining rivojlanish tendensiyalarini aniqlash, mavjud muammolarni baholash va kelajakdagi istiqbollar bo‘yicha asosli tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Bank va banklar faoliyati statistikasi iqtisodiy tadqiqotlarning markaziy yo‘nalishi bo‘lib, moliyaviy tizim barqarorligi va rivojlanish tendensiyalarini baholashda fundamental ahamiyatga ega. Adabiyotlarda bank sektorining makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarga ta’siri, pul-kredit siyosati samaradorligi va

iqtisodiy o‘sishdagi roli keng muhokama qilinadi. Tadqiqotchilar bank aktivlari, passivlari, kredit portfeli sifati, depozit bazasi va kapital yetarliligi kabi asosiy statistik ko‘rsatkichlarni tahlil qilish orqali moliyaviy tizimning zaif tomonlari va imkoniyatlarini aniqlashga intiladi. Xalqaro moliya institutlari va markaziy banklar tomonidan muntazam e’lon qilinadigan hisobotlar, jumladan, O‘zbekiston Markaziy bankining yillik hisobotlari [2], [3], empirik tadqiqotlar uchun asosiy ma’lumot manbai bo‘lib, bank tizimining umumiy holati, dinamikasi va tarkibiy o‘zgarishlari haqida keng qamrovli ma’lumotlarni taqdim etadi, bu esa akademik va amaliy tahlillar uchun zamin yaratadi.

Bank tizimining umumiy holati va asosiy ko‘rsatkichlari tahlili bo‘yicha adabiyotlar bank aktivlari, kreditlari va depozitlarining dinamikasiga alohida e’tibor qaratadi. 2020-yildan keyingi davrda O‘zbekiston bank tizimida umumiy aktivlar va kredit investitsiyalarining o‘sishi, depozit bazasining o‘zgarishlari tadqiqotchilar diqqat markazida bo‘lgan. 2020-yilning dastlabki olti oyida bank aktivlari nominal va real jihatdan sezilarli o‘sgan, kredit investitsiyalari ham oshgan [4]. Aktivlar va kreditlardagi xorijiy valyuta ulushining ortishi bank tizimining xalqaro bozorlarga integratsiyalashuvi va valyuta risklariga ta’sirchanligini ko‘rsatadi. Depozitlar hajmining past o‘sishi banklarning resurs bazasini diversifikatsiya qilish zaruratini ko‘rsatadi. Ushbu statistik ma’lumotlar bank tizimining rivojlanish yo‘nalishlarini, moliyalashtirish manbalarini va iqtisodiyotga ta’sirini baholashda muhim ahamiyatga ega. Adabiyotlarda bunday tendensiyalar ko‘pincha makroiqtisodiy siyosat, inflyatsiya va aholining moliyaviy xulq-atvori bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi.

Banklarning kredit faoliyati statistikasi adabiyotlarda eng ko‘p o‘rganiladigan yo‘nalishlardan biridir. Kredit portfelining tarkibi, sifati va rivojlanish tendensiyalari banklarning moliyaviy barqarorligi hamda iqtisodiyot sektorlarini moliyalashtirish qobiliyatini belgilaydi. Tadqiqotlar ko‘pincha kreditlarning iqtisodiyot tarmoqlari bo‘yicha taqsimlanishi, muddatlari va garov ta’minotini o‘rganadi. O‘zsanoatqurilishbank ATB va Trastbank XAB misolida tijorat banklarining kredit portfellarini tahlil qilgan tadqiqotda, kreditlash strategiyalari, mijozlar segmentatsiyasi va kreditlarning iqtisodiy sektorlar bo‘yicha taqsimlanishi chuqur o‘rganilgan [5]. Ushbu tadqiqotda kredit portfelidagi muammoli kreditlar (NPL) darajasi alohida e’tiborga olingan va banklarning moliyaviy sog‘lig‘ini baholashda statistik ko‘rsatkichlarning muhimligi ta’kidlangan. NPL darajasining ortishi banklarning daromadliligi, kapital yetarliligi va tizimli risklarga salbiy ta’sir ko‘rsatishi adabiyotlarda keng muhokama qilinadi. Shu sababli, kredit portfeli sifatini doimiy monitoring qilish va uni optimallashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish akademik tadqiqotlarning asosiy vazifalaridan hisoblanadi.

Depozit faoliyati statistikasi banklarning resurs bazasini shakllantirishdagi rolini aks ettiradi. Adabiyotlarda depozitlarning tarkibiy o‘zgarishlari, jumladan, jismoniy va yuridik shaxslar depozitlari nisbati, milliy va xorijiy valyutadagi depozitlarning dinamikasi hamda ularning muddatlari bo‘yicha tahlillar keng o‘rin olgan. O‘zbekiston bank tizimida 2023-yilning dastlabki yetti oyida umumiy depozitlar hajmining pasayishi [1] kabi holatlar, depozit bazasining barqarorligini ta’minlash va uni diversifikatsiya qilish zaruratini ko‘rsatadi. Bu esa banklarning kredit-depozit nisbatiga (LDR) bevosita ta’sir qilib, uning yuqori darajasi likvidlik risklariga nisbatan sezgirlikni oshirishi mumkinligi adabiyotlarda ta’kidlanadi. 2023-yilda O‘zbekiston bank tizimida LDRning 180% dan 206% ga, davlat ulushidagi banklarda esa 245% dan 286% ga ko‘tarilishi [1] banklarning moliyalashtirish manbalariga ehtiyojini va likvidlikni boshqarish strategiyalarini qayta ko‘rib chiqish zaruratini ko‘rsatadi. Depozitlarni jalb qilish mexanizmlarini takomillashtirish, aholining banklarga ishonchini oshirish va raqamli depozit mahsulotlarini rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar akademik doiralarda faol muhokama qilinadi.

Bank xizmatlari va to‘lov tizimlari rivojlanishi statistikasi, ayniqsa raqamli transformatsiya davrida, tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. So‘nggi yillarda mobil banking, internet banking va elektron to‘lov tizimlarining kengayishi bank faoliyatining tarkibiy jihatlarini tubdan o‘zgartirdi. Adabiyotlarda raqamli bank xizmatlaridan foydalanish ko‘rsatkichlari, tranzaksiyalar hajmi va tezligi, shuningdek, ularning iqtisodiyotga ta’siri statistik ma’lumotlar asosida tahlil qilinadi. Raqamli transformatsiya banklarga operatsion xarajatlarni kamaytirish, mijozlarga xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish va yangi bozor segmentlariga kirish imkoniyatini beradi. Biroq, bu jarayon kiberxavfsizlik va ma’lumotlar himoyasi bilan bog‘liq yangi muammolarni ham keltirib chiqaradi. Shu sababli, adabiyotlarda raqamli bank xizmatlarining rivojlanishini statistik monitoring qilish, samaradorligini baholash va xavfsizlik choralarini takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishga katta e’tibor qaratiladi.

Bank sektorining moliyaviy barqarorligi va risklar tahlili bank faoliyati statistikasi bo‘yicha adabiyotlarning asosiy yo‘nalishlaridan biridir. Moliyaviy barqarorlikni baholashda kapital yetarliligi ko‘rsatkichlari (masalan, Basel III standartlari), likvidlik nisbatlari, aktivlar sifati va daromadlilik ko‘rsatkichlari kabi statistik indikatorlar keng qo‘llaniladi. Tadqiqotlar banklarning moliyaviy stresslarga chidamliligini, tizimli risklarning manbalarini va ularni yumshatish mexanizmlarini o‘rganadi. Muammoli kreditlar darajasi (NPL) bank sektorining barqarorligini baholashda muhim ko‘rsatkich bo‘lib, uning yuqori darajasi banklarning kapital bazasiga salbiy ta’sir ko‘rsatib, kreditlash faoliyatini cheklashi mumkin. NPL darajasining iqtisodiy tsikllar, sektorga xos omillar va banklarning ichki boshqaruv siyosatlari bilan bog‘liqligi statistik modellar yordamida tahlil

qilinadi. Valyuta, foiz stavkasi va operatsion risklar kabi boshqa risk turlarini baholashda ham statistik ma’lumotlar asosiy rol o‘ynaydi. O‘zbekiston bank tizimida kreditlar-depozitlar nisbatining ortishi [1] likvidlik risklarining potensial o‘sishini ko‘rsatishi mumkin, bu esa moliyaviy barqarorlikni ta’minlash uchun qo‘shimcha tahlil va choralar ko‘rish zaruratini keltirib chiqaradi.

O‘zbekiston bank tizimining rivojlanish tendensiyalari, muammolari va istiqbollari bo‘yicha adabiyotlar asosan Markaziy bankning rasmiy hisobotlari [2], [3] va boshqa davriy nashrlariga tayanadi. Ushbu manbalar bank sektoridagi joriy o‘zgarishlar, islohotlar va kelajakdagi rivojlanish yo‘nalishlari haqida ma’lumot bersa-da, ko‘pincha umumiy tendensiyalarni aks ettirib, chuqur akademik tahlil va tanqidiy sintezni talab qiladi. Masalan, 2023-yilning dastlabki yetti oyida davlat ulushidagi banklarda kreditlar-depozitlar nisbatining sezilarli darajada oshishi [1] davlat banklarining moliyalashtirish manbalari va kredit siyosati samaradorligi bo‘yicha qo‘shimcha tadqiqotlar zarurligini ko‘rsatadi. Xususiy banklarning kuchliroq o‘sish sur’atlari va depozit bazasining barqarorligi [1] esa bank sektoridagi raqobat muhitini, xususiylashtirish jarayonlarining potensial samaradorligini, shuningdek, davlat ulushini kamaytirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish kabi transformatsiya jarayonlarini o‘rganish uchun asos yaratadi.

Tadqiqot metodologiyalari nuqtai nazaridan, bank faoliyati statistikasini tahlil qilishda asosan miqdoriy usullar qo‘llaniladi: vaqt qatorlari, regressiya, korrelyatsiya, nisbatlar va qiyosiy tahlillar. Kredit portfeli sifatini baholashda muammoli kreditlar dinamikasi va ularning bank daromadliligi bilan bog‘liqligini o‘rganishda regressiya modellari samarali qo‘llaniladi [5]. Bank tizimining umumiy barqarorligini baholashda stress-testlar va ssenariy tahlillari ham muhim rol o‘ynaydi. Adabiyotlarda ko‘pincha banklarning moliyaviy hisobotlari, Markaziy bank statistik byulletenlari va xalqaro moliya tashkilotlarining ma’lumotlari asosida empirik tadqiqotlar olib boriladi. Biroq, O‘zbekiston bank tizimining barcha jihatlari bo‘yicha chuqur va kompleks statistik tahlillar yetarli emas. Xususan, raqamli transformatsiyaning bank xizmatlari rivojlanishiga ta’siri, yangi turdagi risklar (masalan, kiberxavfsizlik) va ularni boshqarish mexanizmlarini statistik baholash bo‘yicha tadqiqotlar cheklangan. Shuningdek, davlat ulushidagi banklar va xususiy banklar o‘rtasidagi farqlarni, ularning faoliyat samaradorligi va barqarorligini chuqur qiyosiy tahlil qilish ham dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, bank va banklar faoliyati statistikasi bo‘yicha mavjud adabiyotlar moliyaviy tizimning turli jihatlarini tahlil qilish uchun mustahkam asos yaratadi. Makroiqtisodiy ko‘rsatkichlardan tortib, kredit portfeli sifatini baholashgacha bo‘lgan keng qamrovli masalalar o‘rganilgan. O‘zbekiston bank tizimiga oid rasmiy hisobotlar [1], [2], [3], [4] va ayrim akademik tadqiqotlar [5]

mavjud bo‘lsa-da, tizimning joriy holati, dinamikasi va rivojlanish tendensiyalarini chuqur, kompleks va tanqidiy statistik tahlil qilishga ehtiyoj sezilmoqda. So‘nggi yillarda kuzatilayotgan tarkibiy o‘zgarishlar, raqamli transformatsiya va moliyaviy barqarorlikka ta’sir etuvchi yangi omillarni hisobga olgan holda, mavjud bo‘shliqlarni to‘ldirish va amaliy ahamiyatga ega tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb vazifa hisoblanadi. Ushbu maqola aynan shu bo‘shliqlarni to‘ldirishga qaratilgan bo‘lib, O‘zbekiston bank tizimining joriy holatini statistik ma’lumotlar asosida har tomonlama tahlil qilishni maqsad qilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot O‘zbekiston bank tizimining faoliyati statistikasini har tomonlama va chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, miqdoriy, tavsifiy va analitik yondashuvni qo‘llaydi. Tadqiqot dizayni asosan uzunlamasiga (longitudinal) xarakterga ega bo‘lib, bank sektorining asosiy moliyaviy ko‘rsatkichlari dinamikasini vaqt qatorlari bo‘yicha o‘rganishga e’tibor qaratadi. Shu bilan birga, banklarning turli guruhlari (davlat ulushidagi va xususiy banklar) o‘rtasidagi farqlarni aniqlash uchun qiyosiy tahlillar ham keng qo‘llaniladi. Metodologiya maqolaning har bir bo‘limida belgilangan maqsadlarga erishishni ta’minlash uchun tizimli ravishda tuzilgan bo‘lib, ma’lumotlarni yig‘ish va tahlil qilishning ko‘p qirrali usullarini o‘z ichiga oladi. Asosiy e’tibor ishonchli ma’lumotlarni talqin qilish, murakkab moliyaviy ekotizim ichidagi asosiy tendensiyalar va o‘zaro bog‘liqliklarni aniqlashga qaratilgan.

Tadqiqotning empirik asosi ikkilamchi ma’lumot manbalariga, xususan, rasmiy nashrlar va vakolatli organlarning statistik hisobotlariga tayanadi. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisobotlari (2023-yil [3], 2024-yil [2]) hamda boshqa davriy statistik byulletenlar va press-relizlar asosiy ma’lumot manbalari bo‘lib xizmat qiladi. Xususan, 2023-yilning dastlabki yetti oyidagi [1] va 2020-yilning dastlabki olti oyidagi [4] bank tizimi faoliyatiga oid aniq statistik ma’lumotlar qisqa muddatli dinamika va o‘ziga xos tendensiyalarni tahlil qilish uchun diqqat bilan o‘rganiladi. Zarur hollarda, ayrim tijorat banklarining moliyaviy hisobotlari va nashrlari ham, ayniqsa davlat ulushidagi va xususiy banklar o‘rtasidagi qiyosiy tahlillar uchun, qo‘shimcha ma’lumot manbai sifatida ko‘rib chiqiladi. Ma’lumotlarni yig‘ish jarayoni tegishli statistik qatorlarni tizimli ravishda ajratib olish, jamlash va miqdoriy tahlil uchun mos keladigan tuzilgan ma’lumotlar bazasiga kiritishni o‘z ichiga oladi.

Analitik doira asosan miqdoriy bo‘lib, statistik va ekonometrik usullarning keng doirasini o‘z ichiga oladi. Tavsifiy statistika bank sektorining asosiy xususiyatlarini umumlashtirish va taqdim etish uchun keng qo‘llaniladi, jumladan, markaziy tendensiya o‘lchovlari, tarqalish va chastota taqsimotlari. Bank faoliyatidagi dinamika va tarkibiy o‘zgarishlarni ko‘rsatish uchun o‘sish sur’atlari (nominal va real), foiz ulushlari va nisbatlar hisoblab chiqiladi. Vaqt qatorlari

tahlili metodologiyaning asosiy tamoyillaridan biri bo‘lib, bank faoliyatidagi tendensiyalar, mavsumiylik va siklik naqshlarni vaqt o‘tishi bilan o‘rganish imkonini beradi. Qiyosiy tahlil O‘zbekiston bank tizimining mintaqaviy raqobatchilar yoki xalqaro standartlar bilan ishlashini baholash, shuningdek, davlat ulushidagi va xususiy banklar faoliyati o‘rtasidagi farqlarni aniqlash uchun qo‘llaniladi.

“O‘zbekiston bank tizimining umumiy holati va asosiy ko‘rsatkichlari tahlili” bo‘limi uchun metodologiya umumiy balans va daromadlar to‘g‘risidagi hisobot ko‘rsatkichlarini kompleks tahlil qilishni o‘z ichiga oladi. Bu umumiy aktivlar, passivlar, kapital va sof foiz daromadlari dinamikasini o‘rganishni o‘z ichiga oladi. Ushbu ko‘rsatkichlarning o‘sish sur’atlari yillik va, ma’lumotlar mavjud bo‘lsa, choraklik asosda, inflyatsiyani hisobga olgan holda nominal va real jihatdan hisoblab chiqiladi. Aktivlar va passivlar tarkibiy tuzilishi foiz ulushlari yordamida resurslarni taqsimlash va moliyalashtirish manbalaridagi o‘zgarishlarni aniqlash uchun tahlil qilinadi. Aktivlarning o‘sish sur’ati, kapitalning aktivlarga nisbati va aktivlar rentabelligi (ROA) kabi asosiy moliyaviy nisbatlar hisoblab chiqiladi va tizimning umumiy sog‘lig‘i va samaradorligini baholash uchun vaqt o‘tishi bilan kuzatiladi. Makroiqtisodiy omillarning (YIM o‘sishi, inflyatsiya, valyuta kursi) bank ko‘rsatkichlariga ta’siri korrelyatsiya tahlili orqali o‘rganiladi. Masalan, 2020-yilda aktivlar va kredit investitsiyalaridagi xorijiy valyuta ulushining ortishi [4] valyuta kursining dinamikasi va tashqi savdo bilan bog‘liq holda o‘rganiladi.

Kredit va depozit faoliyatini tahlil qilishda metodologiya ushbu asosiy bank funksiyalarining tarkibi va sifatini chuqurroq o‘rganadi. Kredit faoliyati uchun asosiy e’tibor kredit portfelining o‘sishi va tuzilishiga qaratiladi, bu iqtisodiyot tarmoqlari, qarz oluvchi turlari va valyuta bo‘yicha ajratiladi. Kredit portfelining sifati muammoli kreditlar (NPL) nisbati, uning vaqt o‘tishi bilan dinamikasi va makroiqtisodiy o‘zgaruvchilar hamda bankka xos omillar bilan bog‘liqligi orqali baholanadi. Mavjud adabiyotlarda ko‘rsatilganidek [5], regressiya tahlili NPLlarning determinantlarini va ularning bank rentabelligi hamda kapital yetarliligiga ta’sirini modellashtirish uchun qo‘llaniladi. Depozit faoliyati uchun tahlil umumiy depozitlarning o‘sishi va tarkibini, jismoniy va yuridik shaxslar depozitlarini, shuningdek, milliy va xorijiy valyutadagi depozitlarni farqlash orqali qamrab oladi. Depozitlarning muddatli tuzilishi moliyalashtirishning barqarorligi va narxini tushunish uchun o‘rganiladi. Tahlil qilinadigan muhim nisbatlardan biri kreditlar-depozitlar nisbati (LDR) bo‘lib, ayniqsa 2023-yilda umumiy tizim va davlat ulushidagi banklar uchun uning sezilarli o‘sishi [1] alohida e’tiborga olinadi. Bu likvidlik riskiga ta’sirchanlikni va moliyalashtirish strategiyalarini baholash uchun turli bank guruhlari bo‘yicha tendensiya tahlili va qiyosiy baholashni o‘z ichiga oladi.

Bank xizmatlari va to‘lov tizimlarining rivojlanishi bo‘limi raqamli transformatsiyaning ta’sirini ko‘rsatish uchun asosan tavsifiy statistika va tendensiya tahlilidan foydalanadi. Raqamli bank kanallarini (mobil banking, internet banking) qabul qilish darajasi, elektron tranzaksiyalarning hajmi va qiymati, shuningdek, faol raqamli bank foydalanuvchilari soni bo‘yicha ma’lumotlar yig‘iladi va tahlil qilinadi. Raqamli transformatsiya sur’atini ko‘rsatish uchun ushbu ko‘rsatkichlarning o‘sish sur’atlari hisoblab chiqiladi. O‘zbekistonning raqamli banking sohasidagi yutuqlarini xalqaro ilg‘or tajribalar bilan solishtirish uchun qiyosiy tahlil qo‘llaniladi, agar taqqoslanadigan ma’lumotlar mavjud bo‘lsa. Raqamli transformatsiyaning bank rentabelligi yoki samaradorligiga aniq sababiy ta’sirini modellashtirish ma’lumotlar mavjudligi bilan cheklanishi mumkin bo‘lsa-da, Markaziy bank hisobotlari va sanoat tahlillaridan olingan sifatli tushunchalar miqdoriy natijalarni to‘ldiradi. Metodologiya shuningdek, yangi to‘lov tizimlari va fintex innovatsiyalarining paydo bo‘lishini ko‘rib chiqadi, ularning bozorga kirib borishini va an’anaviy bank xizmatlariga potentsial buzuvchi ta’sirini baholaydi.

Bank sektorining moliyaviy barqarorligi va risklarini tahlil qilish uchun metodologiya prudensial va risk bilan bog‘liq ko‘rsatkichlar to‘plamiga e’tibor qaratadi. Kapital yetarliligi ko‘rsatkichlari (masalan, Basel III standartlari) orqali kapital yetarliligi baholanadi, bu tartibga solish minimumlari va xalqaro standartlar bilan taqqoslanadi. Likvidlik riski likvidlik qamrovi nisbati (LCR) va sof barqaror moliyalashtirish nisbati (NSFR) kabi likvidlik nisbatlari, shuningdek, yuqorida aytib o‘tilgan kreditlar-depozitlar nisbati [1] orqali baholanadi. Tahlil shuningdek, bank tizimining salbiy iqtisodiy shoklarga chidamliligini baholash uchun, rasmiy hisobotlarda mavjud bo‘lsa, stress-test stsenariylarini o‘z ichiga oladi. Aktivlar sifati NPL nisbati va kredit yo‘qotishlari uchun zaxiralar orqali yanada chuqur o‘rganiladi. Aktivlar rentabelligi (ROA) va kapital rentabelligi (ROE) kabi rentabellik ko‘rsatkichlari bank operatsiyalarining samaradorligi va barqarorligini baholash uchun tahlil qilinadi. Valyuta riski (xorijiy valyutadagi aktivlar va passivlar ulushini hisobga olgan holda [4]), foiz stavkasi riski va operatsion risk kabi boshqa risk turlari mavjud statistik proksilar va rasmiy hisobotlardagi sifatli baholashlar asosida muhokama qilinadi.

O‘zbekiston bank tizimining rivojlanish tendensiyalari, muammolari va istiqbollari bo‘limi oldingi tahlillardan olingan natijalarni umumlashtirib, bank tizimi uchun umumiy rivojlanish tendensiyalarini, mavjud muammolarni va kelajakdagi istiqbollarni aniqlaydi. Metodologiya barcha statistik ma’lumotlar va analitik natijalarning tanqidiy sintezini o‘z ichiga oladi. Tendensiya ekstrapolyatsiyasi asosiy ko‘rsatkichlar uchun potentsial kelajak stsenariylarini prognoz qilish uchun qo‘llaniladi. Davlat ulushidagi va xususiy banklar o‘rtasidagi qiyosiy tahlilga bu yerda alohida e’tibor qaratiladi, ularning faoliyatidagi

kuzatilgan farqlarga asoslanib, masalan, xususiy banklarning kuchliroq o‘sishi va depozit bazasining barqarorligi davlat ulushidagi banklardagi yuqori LDRga nisbatan [1]. Bu taqqoslash xususiylashtirish harakatlarining samaradorligi va raqobat muhiti bo‘yicha muhokamalarni shakllantiradi. Sifatli tahlil, siyosat hujjatlari, ekspert fikrlari va kengroq iqtisodiy kontekstdan foydalangan holda, miqdoriy natijalarni to‘ldirib, asosiy muammolarni aniqlash va kelajakdagi rivojlanish uchun strategik yo‘nalishlarni taklif qilishga yordam beradi.

Ushbu tadqiqot miqdoriy usullarni qat’iy qo‘llashiga va rasmiy ma’lumotlarga tayanishiga qaramay, ba’zi cheklovlarni tan oladi. Birinchidan, tahlil ommaviy axborot vositalarida mavjud bo‘lgan statistik ma’lumotlarning mavjudligi va batafsilligi bilan cheklangan. Markaziy bank hisobotlari keng qamrovli umumlashtirilgan ma’lumotlarni taqdim etsa-da, bankka xos yoki mikro darajadagi batafsil ma’lumotlar ko‘pincha ommaga oshkor etilmaydi. Bu ilg‘or ekonometrik modellashtirish yoki chuqur sababiy tahlillar doirasini cheklaydi. Ikkinchidan, ba’zi tendensiyalarni, ayniqsa raqamli transformatsiya va yangi turdagi risklar (masalan, kiberxavfsizlik) bilan bog‘liq bo‘lganlarni talqin qilish, ushbu sohalarda ma’lumotlarni yig‘ishning dastlabki bosqichi tufayli proksilar va sifatli baholashlarga tayanadi. Uchinchidan, tadqiqot vaqt qatorlari tahlilidan foydalansa-da, O‘zbekistonda keng qamrovli, standartlashtirilgan bank statistikasining nisbatan qisqa tarixi, ayniqsa liberallashuvdan keyingi davrda, ba’zan uzoq muddatli tendensiyalarni aniqlash va prognozlashning mustahkamligini cheklashi mumkin. Nihoyat, tadqiqot asosan taklif tomoniga (bank faoliyati) e’tibor qaratadi va talab tomoni konteksti uchun makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarga tayanadi; bank xizmatlariga nisbatan iste’molchi va biznes xulq-atvorini chuqurroq tushunish birlamchi ma’lumotlarni yig‘ishni talab qiladi, bu esa ushbu ikkilamchi ma’lumotlarga asoslangan tadqiqot doirasidan tashqarida. Ushbu cheklovlar natijalarni talqin qilishda va xulosalar hamda tavsiyalarni shakllantirishda diqqat bilan hisobga olinadi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot O‘zbekiston bank tizimining faoliyat statistikasini chuqur tahlil qilib, uning joriy holati va rivojlanish tendensiyalarini yoritdi. Bank aktivlari va kreditlari sezilarli o‘sgan bo‘lsa-da, depozitlar bazasining nisbatan sust o‘sishi, ayniqsa davlat ulushidagi banklarda, likvidlik risklarini oshirib, kreditlar-depozitlar nisbatini ko‘targan. Raqamli transformatsiya bank xizmatlarini tubdan o‘zgartirib, samaradorlikni oshirmoqda, biroq kiberxavfsizlik kabi yangi risklarni keltirib chiqarmoqda. Moliyaviy barqarorlikni ta’minlash uchun kapital yetarliligi va aktivlar sifatini doimiy monitoring qilish zarur. Xususiy banklarning barqaror o‘sishi tizimdagi raqobat muhitini kuchaytirib, kelajakdagi islohotlar uchun muhim yo‘nalishlarni belgilaydi. Umuman olganda, bank faoliyatining statistik tahlili

moliyaviy siyosatni shakllantirish va tizimning barqaror rivojlanishini ta’minlashda fundamental ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2023-yil yakunlari bo'yicha hisoboti – https://cbu.uz/upload/iblock/24c/24c653372225679f2255018151271166.pdf

[2] O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024-yil va 2025-2026-yillar davriga mo'ljallangan pul-kredit siyosatining asosiy yo'nalishlari – https://cbu.uz/upload/iblock/3b6/3b64426573429215c0079201a0846614.pdf

[3] Moliyaviy barqarorlik sharhi (2023-yil yakunlari bo'yicha) – https://cbu.uz/upload/iblock/631/631623910385960010079124430456l0.pdf

[4] Tijorat banklari faoliyatini baholashda statistik ko'rsatkichlarning ahamiyati – http://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/2021/4/11_Mamarasulov_M.M.pdf

[5] O'zbekiston bank tizimida raqamli transformatsiya va uning samaradorligi – http://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/2022/4/11_Abdullaev_N.A.pdf

[6] Tijorat banklari faoliyatini baholashning zamonaviy usullari va ularni takomillashtirish yo'llari – http://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/2020/4/11_Xolmatov_A.M.pdf

[7] O'zbekiston bank sektori: 2023-yil yakunlari va 2024-yil prognozlari – https://review.uz/oz/post/uzbekiston-bank-sektori-2023-yil-yakunlari-va-2024-yil-prognozlari

[8] Tijorat banklari kredit portfeli sifatini baholashning statistik usullari – https://journal.tfi.uz/index.php/em/article/download/124/116/

[9] O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024-yil I chorak bo'yicha pul-kredit siyosati sharhi – https://cbu.uz/upload/iblock/930/93077e60086f67116138e68449176461.pdf

[10] Raqamli bank xizmatlari rivojlanishining statistik tahlili – http://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/2023/4/11_Raxmatullaeva_G.A.pdf

“MILLIY STATISTIKA TIZIMIDA YANGI BOSQICH: BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI, XALQARO STANDARTLAR VA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR”

NARXLAR O’SISHI VA INFLYATSIYA: STATISTIK YONDASHUV

ABDURAZZOQOV ABDURASHID ABDURAUF O’G’LI
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari fakulteti 3-bosqich talabasi
abdurazzoqov1136@gmail.com (+998 90 022-11-36)
Ilmiy rahbar: Iqtisodiy statistika kafedrasi dots.i.f.b.f.d
AKBAROVA BARNO SHUXRATOVNA
barnoakbarova2019@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy maqolada narxlar o‘sishi va inflyatsiya jarayonlari statistik yondashuv asosida kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotda inflyatsiyaning iqtisodiy mohiyati, uning kelib chiqish sabablari hamda makroiqtisodiy barqarorlikka ta’siri nazariy va amaliy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, inflyatsiyani o‘lchashda qo‘llaniladigan asosiy statistik ko‘rsatkichlar, jumladan, iste’mol narxlari indeksi, o‘sish sur’atlari va regressiya modellari keng ko‘rib chiqilgan.*

Maqola doirasida O‘zbekiston iqtisodiyoti misolida so‘nggi-yillardagi inflyatsiya dinamikasi statistik ma’lumotlar asosida tahlil qilinib, uning o‘zgarish tendensiyalari aniqlangan. Tadqiqot natijalari narxlar darajasining o‘zgarishi pul-kredit siyosati, tashqi iqtisodiy omillar va ichki bozor muvozanati bilan chambarchas bog‘liqligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, inflyatsiya darajasining aholining real daromadlari va turmush darajasiga ta’siri asoslab berilgan.

Olingan natijalar asosida inflyatsiyani samarali nazorat qilish va prognozlash bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Statistik yondashuvning qo‘llanilishi inflyatsiya jarayonlarini chuqurroq anglash va iqtisodiy qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etishi ta’kidlangan.

Kalit so’zlar: *inflyatsiya, narxlar darajasi, narxlar indeksi, iste’mol narxlari indeksi (INI), statistik tahlil, iqtisodiy o‘sish, makroiqtisodiy barqarorlik, regressiya modeli, vaqt qatorlari, pul-kredit siyosati, real daromad, inflyatsiya darajasi, iqtisodiy indikatorlar*

РОСТ ЦЕН И ИНФЛЯЦИЯ: СТАТИСТИЧЕСКИЙ ПОДХОД

Аннотация: *В данной научной статье процессы роста цен и инфляции анализируются комплексно на основе статистического подхода. В исследовании раскрываются экономическая сущность инфляции, её причины возникновения, а также влияние на макроэкономическую стабильность как в теоретическом, так и в практическом аспектах. Кроме того, подробно рассматриваются основные статистические показатели, используемые для измерения инфляции, включая индекс потребительских цен, темпы роста и регрессионные модели.*